

В І Д Г У К

офіційного опонента – д-ра філол. н., проф. І.А. Бехти – на дисертацію Г.А. Колосової “*Ономастикон мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life»: семантичний та функціональний аспекти*” [Київ: Національний технічний університету України «Київський політехнічний інститут», 2015. – 211 с.], подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Теперішній антропоцентричний підхід до мовних явищ, формування парадигми *особистості* (І.А. Бехта) дозволяють сповна розкрити чимало граней дієвості мови. Звідсіль людський чинник, що опинився у фокусі уваги сучасної філологічної думки сприяє актуалізації моделі прагматика – семантика – структура, що означає зміну ієрархій і подолання формального підходу до вивчення мови¹. У такому контексті сам вибір Г.А. Колосовою мемуарного жанру для аналізу семантичного та функційного аспектів його ономастикону – сукупності власних імен у тексті мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life» зумовлений, по-перше, посиленою увагою до автобіографічного жанру, у якому відбиваються стосунки між історією буденності й особистістю, що безумовно природно у межах антропоцентричної парадигми. По-друге, жанри *мемуарного сімейства* (автобіографічної прози, котрі включають спогади, щоденники, мемуари, записні книжки, володіють тенденцією до їхньої дифузії, будучи комунікативно-узуальними, привабливими для дослідників з погляду з’ясування загальних й відмітних конститутивних ознак у їхніх текстотвірних моделях. Усе це акурат вписується в *актуальність* теми дисертації зумовленої її спрямуванням на студії текстотвірних елементів мемуарів, до яких належать власні назви. Сама ж дисертаційна праця Г.А. Колосової (де мемуари розглядаються як мовленнєвий жанр) перебуває у руслі проблематики новітньої лінгвістичної дисципліни – генології. За наявності історикографічних та літературознавчих джерел, їхній лінгвістичний бік у науковому просторі України подано наразі фрагментарно. Утім принагідно зауважимо, що на матеріалі різних мов, вивчено українську письменницьку мемуаристику (Галич 1991²), особливості суб’єктної організації мемуарних текстів (Бондарева 1994³) лінгвістичні засоби реконструкції особистості В. Черчилля (Єрмоєнко 2009)⁴, специфіку

¹ Ляпон Майя Валентиновна. Смысловая структура сложного предложения и текст. – М, 1986.

² Галич А.А. Украинская писательская мемуаристика (Природа, эволюция, поэтика): Автореф. д-ра филол. наук. – Киев, 1991. – 48 с.

³ Бондарева Л.М. Структура и функции субъекта речевой деятельности в текстах мемуарного типа (на материале современного немецкого языка): Автореф. канд. филол. наук. – СПб., 1994 – 16 с.

⁴Єрмоєнко С.В. Лінгвістичні засоби реконструкції особистості Вінстона Черчилля у британській документалістиці: Автореф. канд. філол. наук. – Одеса, 2009. – 20.с

мовленнєвого функціонування окремих категорій (Орлова 2004⁵), дифузію жанрів як ознаку генеалогічної моделі мемуаристики (Мажара 2015⁶),

Текстам мемуарів властиво чимало рис, яким повинен відповідати цей жанр, основні з них достовірність й суб'єктивність⁷. Власне у такому ключі у праці Г.А. Колосової здійснено аналіз семантичного та функційного аспектів ономастикону мемуарів та його роль у текстотворенні, що уможливило дисертантці *описати* процеси, які відбуваються при становленні тексту мемуарів як цілісного об'єкта і *виявити* взаємодію мовного інструментарію у внутрішньотекстовому просторі. Виходячи зі сказаного, об'єктом дослідження є ономастичний простір мемуарів (с.6), який вивчається через предмет на основі розгорнутих студій, проведених з урахуванням текстотвірних функцій крізь призму семантичного та функційного вимірів (с. 6). Основні положення, котрі подибуємо у логічно сформованій канві різних розділів дисертаційної праці та її висновках, мотивовані й ґрунтуються на міцній теоретико-методологічній платформі. Г.А. Колосова доказово показує, що студії “текстотворення мемуарів через визначення лінгвотекстових параметрів власних назв як інструментарію моделювання тексту” (с.7) виходять за рамки теперішньої лінгвістичної теорії й вимагають міждисциплінарного підходу задля напрацювання нових або перегляду вже існуючих методів наукового пізнання.

Мета дослідження (відбита у покрокових завданнях її втілення) переслідувала комплексний аналіз семантичного, функційного аспектів вивчення ономастикону в мемуарах Вінстона Черчилля *'My Early Life'* (5 с.).

Наукова новизна рецензованого дослідження безсумнівні: чимало штрихів подано у такому контексті вперше. Вони визначаються самим підходом до досліджуваних питань – синтезом досягнень різних гуманітарних наук і впровадженням антропоцентричного підходу як основи аналізу особистісної функції (фіксованої у власних назвах мемуарів В. Черчилля) на тлі взаємодії між мовою, мовленням, мисленням і соціумом. Наукову оригінальність також формує обраний підхід, за яким *вперше* запропонований багаторівневий комплексний аналіз полягає в тому, що у праці вперше проведено аналіз процесів текстотворення мемуарів через використання власних назв, а також описано й розширено роль автора мемуарів.

Теоретична значущість праці ґрунтується на просуванні антропоорієнтованого підходу у напрацюванні опису процесу текстотворення

⁵ Орлова Н.А. Речевой жанр "мемуары" и его реализация в текстах носителей разных типов речевой культуры: Автореф. канд. филол. наук. – Омск, 2004 – 22 с.

⁶ Мажара Н.С. Дифузія жанрів як ознака генеалогічної моделі мемуаристики// «Young Scientist» – № 3 (18) – march, 2015.

⁷ Фрайман И. Русские мемуары в историко-типологическом освещении: к постановке проблемы / И. Фрайман // Ruthenia. Объединенное гуманитарное издательство. Кафедра русской литературы Тартуского университета. - Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru /document/422973 .html>, свободный. – Заглавие с экрана. – Яз. рус.

мемуарів через визначення лінгвотекстових параметрів власних назв, як інструментарію моделювання тексту. Такий підхід дозволяє вивести паттерн просторової організації мемуарного тексту, підвищити валідність функцій текстотворення онімів у тексті. Отримані результати поглиблюють уявлення про мемуари як про цілісний багатовимірний лінгвістичний об'єкт та вносять свій вклад у розвиток загальної теорії тексту. Важливе теоретичне значення має опис різнорівневих текстотвірних гнізд як самостійної системи, що характеризує нову якісну організацію мовних структур у мемуарах.

Практична значущість. Разом з тим рецензоване дисертаційне дослідження містить можливості практичного використання для цілей навчання теорії мови у ВНЗ. Його матеріали і висновки можуть бути відображені в курсах і спецкурсах з лексикології англійської мови – в ономастиці та семасіології; у стилістиці англійської мови (стилістиці тексту, лінгвістиці тексту) та теорії тексту, а також на семінарських, практичних заняттях, у науковій, науково-методичній роботі та при виконанні магістерських, дипломних та дисертаційних робіт.

Матеріалом дослідження Г.А. Колосової послужили мемуари Вінстона Черчилля «My Early Life», що виявляють ознаки типового мемуарного тексту. Верифікація теоретичних положень проводилась на матеріалі 3424 онімичних одиниць, наведених у мемуарах.

Сам ілюстративний матеріал мемуарів В. Черчилля, обраний алгоритм аналізу і ретельність його опису свідчать про об'єктивність проведеного дослідження, а методи, використані авторкою, забезпечують переконливість і достовірність отриманих результатів. Позитивне враження справляє також і вміння Г.А. Колосової коментувати досліджуваний ілюстративний матеріал і доходити подеколи до теоретичних узагальнень. Утім попри нашу зацікавленість працею і її хвалебність, в окремих випадках висловлюємо свої критично-полемічні міркування, побажання, зауваження і саме тут приховане критичне зауваження № 1: Залишаються “за кадром” несповна збагненими і потребують розтлумачення авторкою позиції джерел (13) у списку ілюстративного матеріалу (серед яких єдиною правильною є позиція 284, фіксована у матеріалі дослідження с.6). Якщо у матеріалі дослідження аналітичною фактурою є сегменти тексту з позиції 284, то якою нагальною була потреба у внесенні у список ще 12 позицій розмаїтого мемуарного гатунку, котрі не мають стосунку до матеріалу дослідження і не є його ілюстративним джерелом? Що конкретно із цих джерел процитовано?

Структура праці. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (264 позиції, з них 60 іноземними мовами, списку лексикографічних джерел (16 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (13 позицій).

Критична ремарка: не зрозуміло, що мається на увазі під іноземними мовами? Недоладність у тому, що праця з англістики написана під впливом рос. наукової думки (159 джерел!), 60 джерел англ., нім., фр. мовами. Усе решта з українського наукового простору. Загальний обсяг дисертації – 212 сторінок, обсяг основного тексту – 166 сторінки. Для ілюстрації положень роботи в тексті наведено 5 таблиць, 15 рисунків та додатки А–З, котрі цінні своєю лаконічністю як узагальнене уявлення про об'єкт дослідження. Достовірність отриманих результатів підкріплено рисунками, таблицями, виконаних технічно коректно. Зазначене дозволяє кваліфікувати працю Г.А. Колосової як самостійні комплексні мовознавчі студії, які збігаються з сучасним рівнем наукових знань.

Утримуючись від переказу змісту усіх чотирьох глав дисертації, присвячених *ономастикону мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life» у семантичному та функційному вимірах*, нижче приверну увагу по кожному розділу тільки до стрижневих ідей праці. Але уже зараз стверджую, що у них Г.А. Колосова, по-перше, *демонструє* пізнання з історії питання. І, по-друге, *наводить* фактичні відомості, включаючи зібрані польові матеріали, про об'єкт дослідження. Широта емпіричного підґрунтя і ерудованість авторки, в свою чергу, забезпечують міцність доказової бази дисертації. Всі висловлені почасти Г.А. Колосовою власні спостереження і загальні висновки коректні, аргументовані теоретичним досвідом і (або) фактичним матеріалом, відповідають заявленим меті та завданням дослідження.

У вступі Г.А. Колосова обґрунтовує вибір тематики дослідження, визначає його предмет та об'єкт, формулює мету та завдання, окреслює методи наукового пошуку, розкриває новизну, практичну й теоретичну цінність праці. Поданий тут лаконічний історіографічний огляд наукової літератури, доповнюється аналізом дослідницьких думок в кожному розділі праці. Погляди авторитетних вчених, дисертантка супроводжує до певної міри своїми міркуваннями про наукову традицію вивчення мемуарів як типу дифузного тексту.

У першому розділі “*Теоретико-методологічні засади вивчення літературного жанру мемуарів у лінгвістичних студіях*” (с.9 – 55) ставляться завдання, які є найбільш актуальними в сучасному науковому просторі. Дисертантка, з покликанням на теоретико-критичну думку, розглядає існуючу методикау вивчення семантичного та функційного аспектів ономастикону в мемуарах В. Черчилля в термінах антропоцентричної парадигми. А згодом адекватно і по-новаторському Г.А. Колосова класифікує (пункт 1.3.), виокремлює жанрові ознаки (пункт 1.4.), витлумачує архітектоніку та композиційну структуру (пункт 1.5.), деталізує лексичні жанротвірні засоби мемуарних творів (пункт 1.6.). Подальший хід наукової думки дисертантки довів нас до базових висновків цього розділу → мемуари В. Черчилля «My Early

Life», як взірець дифузної літератури, відбивають певну епоху через особистість і її зв'язок із соціумом (с. 56). Відтак тут подано системне уявлення теорії та її інтерпретацію, що свідчить про філологічну ерудицію дисертантки, уміння викладати власну позицію з питань жанрології, та різних методологічних аспектів аналізу об'єкта дисертаційної праці.

Попри позитивну оцінку цього розділу наше критичне зауваження №2 стосується: а) куцях реколекцій авторки праці на теоретико-критичну думку, пов'язану з підходами до вивчення мемуарів (пункт 1.2.) та класифікацію видів мемуарної літератури (пункт 1.3.), які для такого міждисциплінарного дослідження виглядають доволі скупими і погубилися поміж перерахованими поглядами А.В. Антюхова, В. Динніка, С.В. Волошиної, І.Л. Сиротіної, В.П. Грицкевич, (за відсутності бодай кількох англійськомовних критичних джерел⁸); б) потребують уточнення ключове поняття праці композиційно-мовленнєві форми (с.11 12 54 161). Як збагнути «використання різних композиційно-мовленнєвих форм, таких як діалоги, монологи, описи, портрети, судження та ін.» (с.12). Тут здається маємо різного поля ягоди!

У другому розділі “Структурно-семантичний аналіз механізмів текстотворення у мемуарах Вінстона Черчилля ‘My Early Life’” (с.56–94), Г.А. Колосова розкрила систему категорій та властивостей тексту в комунікативному просторі мемуарів (пункт 2.1.) особистісне *Ego* автора, потрібне для алгоритму покрокового аналізу текстових властивостей мемуарів (пункт 2.2.), описала ознаки та одиниці текстотворення в системі мемуарів (пункт 2.3.) з опертям на дифузну фактуру тексту мемуарів, ангажуючи поетапно до наукового розгляду розмаїті кластери одиниць → структурного, змістового, лексико-семантичного аналізу, і відтак обґрунтувала авторську тезу текстотворення мемуарів котра відбиває авторський наративний рівень, що адекватно рефлектує зміни у мові соціуму й ідентифікує автора як мовну особистість, котра реалізує інтенції творення тексту мемуарів (с.93). У контексті сказаного, критичне зауваження №3 стосується систематизації категорій та властивостей тексту в просторі мемуарів (пункт. 2.1.) у якому розмитими і не сповна обґрунтованими виглядають категорії текстовість / текстуальність (с.56) без фіксованої прив'язки до критеріїв текстуальності Р. Богранда і В. Дресслера, (ref⁹. 205), для збагнення «тексту як комунікативної системи» (с.114), що видається незаперечним і викликає повну згоду (звісно для ідеального тексту /*texte idéal*). Адже чимало згадуваних категорій і властивостей тексту на сторінках праці

⁸ Egerton G.W. Political Memoir: Essays on the Politics of Memory. – Psychology Press, 1994. – 351 p.; Mary Chamberlain, Paul Thompson. Narrative and Genre. – Routledge, 2002. – 224 p.; Margareta Jolly. Encyclopedia of Life Writing: Autobiographical and Biographical Forms. – Routledge, 2013. – 1150 p.; Maureen O'Connor. Life Stories: A Guide to Reading Interests in Memoirs, Autobiographies, and Diaries. – ABC-CLIO, 2011. – 723 p.

⁹ ref. – покликання на літературу зі списку наукових джерел дисертації.

(с.59–75) бідні на власну аналітику дисертантки, хоча й відбивають критерії текстуальності тексту з позицій його комунікування. Бо якщо зробити опертю на текст як комунікативний феномен (за Р. Бограндом і В. Дресслером) і котрий відповідає 7 критеріям текстуальності, то у нашому випадку, в рамках виокремленого антропоорієнтованого підходу, й виникає уявлення про текстові (онімні) одиниці і їхні текстотвірні властивості, котрі корелюють у свідомості читача з інформативно-смісловим і прагматичним рівнями (У.Найсер → когнітивна психологія). Шкода, що у підсумку до пункту 2.1. дисертантка не розмежовує й не фіксує перераховані категорії й властивості тексту до тексту мемуарів у триаді “*author-oriented* ↔ *text-oriented* ↔ *reader-oriented*” категорії (І.А. Бехта), що вивело б аналіз тексту мемуарів на новітній щабель аналізу. Однак, це висловлене полемічне зауваження-міркування є саме полемічними; воно стосується дискусійних проблем, які, зазвичай, можуть трактуватися по-різному, в тому числі і так, як вони розв’язуються у цьому розділі дисертації.

Безсумнівно, у цьому розділі, що властиво і праці загалом, Г.А. Колосова виконала значну роботу, звівши до купи зовсім різні аргументи на користь своєї ідеї. Запропоновану методика рівночасно із загальними підходами і конкретними технологіями аналізу можна використати для аналізу будь-якого сегменту тексту. Оскільки аналіз онімних одиниць та їхнього потенціалу носить текстоцентричний характер, спектр дії теорії ономастики значно ширший, аніж спектр дії конкуруючих концепцій – когнітивної науки й дискурсної стилістики.

У третьому розділі “*Власні назви в англomовному мемуарному тексті*” (с.95–130) авторка праці визначає власні назви як одиниці номінації (пункт 3.1.), через висвітлення: а) висвітлення текстотвірного гнізда та доцентрового текстотворення власних назв як номінативних одиниць (пункт 3.2.), б) привернула увагу до власних назв як наноелементів текстової тканини мемуарів у лінгвокультурологічній парадигмі (пункт 3.3.). Родзинкою цього розділу є ґрунтовний опис онімів як інструментарію створення ідіостилю та їхня індивідуально-стилістична своєрідність (пункт 3.4.). Але наше критичне зауваження №4 стосується чіткого з’ясування і розтлумачення поняття присутності у тексті мемуарів автора як наратора (оповідача – не розповідача). Адже особові займенники 1-ої особи одн. у мемуарах специфікують ставлення автора-письменника до тексту і є основним формальним втіленням суб’єктивності. Аналіз використання займенників 1-ої особи одн. дозволяє побачити у мемуарному тексті особистість автора-деміурга, котрий прагнув відобразити у своїй оповіді об’єктивні факти дійсності, очевидцем котрих він був. Хибна заміна оповіді від 1.ос.одн. і наратора-оповідача на розповідь і наратора-розповідача від 3 ос. одн. (у світлі теорії оповіді – narrative theory/

narratology) у тексті мемуарів (с. 18, 39, 45, 50, 68, 107 та ін. стр. розкидані по тексту праці) – вводить у блуд потенційного читача → Хто ж пише і кому?

Перевагою цього розділу є послідовний характер процедури аналізу онімного простору в його лінгвокогнітивній складовій (пункт.3.3. с.113), що охоплює мовне/концептуальне знання про власні назви як елементи текстової тканини мемуарів. Самі приклади цікаві своєю інтерпретативною лаконічністю як завершальне уявлення про об'єкт вивчення. Авторка продемонструвала при цьому самостійність мислення, філологічне чуття, володіння стилем викладу.

У четвертому розділі “*Функції власних назв у мемуарах Вінстона Черчилля ‘My Early Life’*” (с. 131-154) увагу зосереджено на внутрішньо текстовому ономастиконі мемуарів В. Черчилля (пункт 4.1.), крізь призму текстотвірних функцій окремих типів онімів як засобів формування концептуальної структури досліджуваних мемуарів (пункт 4.2.) зокрема спроектовано увагу на текстотвірні функції топонімів та етнонімів (підпункт 4.2.1.), функції текстотворення політичних та військових онімів (4.2.2.), текстотвірні функції малочисельних груп онімів на прикладі хрононімів (4.2.3.), які у сув’язі з відповідними мовленнєвими характеристиками аналізованого матеріалу виводять нас до дієвості власних назв у мемуарах В. Черчилля. Критичне зауваження №5 стосується поняття наноелементи, котре використано у всіх розділах праці, утім привернуло нашу увагу у цьому розділі через концептуальну ідею, яка тут обґрунтовується. За словником «нано¹⁰ елемент – заново створена одиниця, котра рівна одній мільярдній частині вихідної одиниці». Відтак чому «топоніми стають, так званими, наноелементами концептуальної системи» (с.141), чи «оніми <...> є наноелементами побудови концептуальної картини всього фрагменту (с.145), чи «тематичне гніздо будується з наноелементів (онімів), об’єднуючись для передачі загального концепту фрагменту твору» (с.157). Невже власні назви є аж настільки ‘незначними’ у текстотвірному процесі? Чи може це авторський мейозис?

Основний висновок цього розділу полягає в тому, що через внесення конкретної інформації у фрагмент, що базується на персональному виборі автора вербальних засобів, реалізується ідея мемуарів та розкривається індивідуально-авторський підхід до конструювання змісту.

Підсумовуючи наукові реколекції про четвертий розділ стверджуємо, що тут Г.А. Колосова самостійно і науково підійшла до розмаїтих положень і виявила зрілість і незалежність у наукових міркуваннях.

У загальних висновках зведено наукові пошуки, що відбивають результати задекларованого підходу до студій ономастикону крізь призму

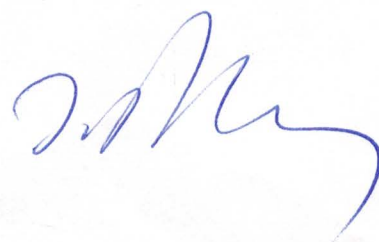
¹⁰ <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

текстових стратегій як сутності в рамках якої вивчено онімний інструментарій творення ідіостилу, жанротвірні та текстотвірні ознаки тексту мемуарів.

Дисертація Г.А. Колосової є самостійним, оригінальним задумом та завершеною науковою працею актуальної проблематики антропоорієнтованої та дискурсної лінгвістики і виокремлюється перспективністю. Її оформлення відповідає чинним вимогам. Автореферат адекватно відбиває букву і дух дисертації та є за своїм змістом ідентичним основним положенням дисертації, а публікації повністю висвітлюють її зміст. Структура і зміст дисертації логічна і відображає заявлені авторкою завдання. Інтегрованість теоретичного та емпіричного аналізу, залучення експертних думок роблять висновки до кожного розділу і до праці загалом доказовими і переконливими.

Обсяг матеріалу, глибина аналізу, його результати, спрямованість на отримання нового знання і наявність концепції дає підстави вважати, що робота *Ономастикон мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life»: семантичний та функціональний аспекти*», відповідає чинним вимогам Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України, зокрема, «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її авторка **Колосова Ганна Андріївна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук,
професор кафедри англійської філології
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Підпис д. філол. н., проф. **Івана Антоновича БЕХТИ** засвідчую:

Вчений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Грабовецька